

5. Программа социально-экономического развития Республики Беларусь на 2011–2015 годы. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.economy.gov.by/ru/macroeconomy/programma_soc_econom_razvitiia
6. Экономика. Основные социально-экономические показатели // Официальный Интернет-портал Президента Республики Беларусь. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : president.gov.by/ru/economy_ru/
7. Астахова С. Белоруссия: актуальные аспекты экономического и политического развития / Софья Астахова // Россия и новые государства Евразии. ИМЭМО РАН. – 2014. – II (XXIII). – С. 68–76.

УДК 339.98 (470)

Васильев О.А.

РЕГІОНАЛЬНО-ІНТЕГРАЦІЙНІ ЧИННИКИ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ ДОСВІД СОЮЗНОЇ ДЕРЖАВИ РОСІЇ І БІЛОРУСІ ТА ОДЕР-ГУАМ

У статті аналізуються вихідні ідеї та принципи двох інтеграційних об'єднань: Російської Федерації і Республіки Білорусь та ОДЕР-ГУАМ, розглянуто сучасний стан та перспективи соціально-політичної трансформації цих об'єднань.

Ключові слова: інтеграція, трансформація, соціальний, політичний.

Васильев О.А. Регионально-интеграционные факторы социально-политической трансформации: Сравнительный опыт союзного государства России и Беларуси и ОДЕР-ГУАМ.

В статье анализируются исходные идеи и принципы двух интеграционных объединений: Российской Федерации – Республики Беларусь и ОДЕР-ГУАМ, рассмотрены современное состояние и перспективы социально-политической трансформации указанных объединений.

Ключевые слова: интеграция, трансформация, социальный, политический.

Vasiliev O. Regional and integration factors of social and political transformation: the comparative experience of Union State of Russia And Belarus and GUAM.

The initial ideas, principles of the two integrative associations: the Russian Federation - the Republic of Belarus and the ODER-GUAM are analyzed in this article, the modern state and prospects of the above associations' socio-political transformation are considered.

Keywords: integration, transformation, social, political.

При утворенні різних субрегіональних угруповань мова йде, як правило, тільки про економічну інтеграцію. Це означає в першу чергу не політичний і навіть не військовий союз, а інтеграцію національних економік, встановлення інтеграційних зв'язків між галузями народного

господарства окремих країн. Економічна інтеграція вимагає об'єднання ринків, формування єдиного економічного простору на базі такої форми державності, яка відповідає інтересам учасників міждержавного утворення. Необхідною передумовою об'єднання країн є сумісність економічних і політико-правових систем, певна синхронність та одночасність економічної та соціально-політичної трансформації держав, що об'єднуються.

Практика самостійного існування нових незалежних держав показала, що пострадянський простір не є єдиним економічним полем, а егоцентризм і національний прагматизм правлячих еліт стали визначальним фактором у взаємовідносинах країн-членів СНД. Простір СНД залишається нестабільним і небезпечним. До постійних територіальних та етнічних конфліктів (Нагірний Карабах, Придністров'я, Абхазія, Південна Осетія) додаються конфлікти міждержавні (Азербайджан – Вірменія, Грузія – Росія, Узбекистан – Таджикистан – Киргизія, Росія – Україна).

У соціально-політичній трансформації країн пострадянського простору регіонально-інтеграційні чинники відіграють велику роль і мають різноплановий характер. Аналіз наукових публікацій [1-3] свідчить, що досвід процесу створення Союзної держави Росії і Білорусі та функціонування регіонального об'єднання Організації за демократію та економічний розвиток ГУАМ (ОДЕР-ГУАМ), а також їх можливі перспективи мають актуальний характер і потребують подальшого дослідження.

Принципи створення інтеграційного об'єднання Росії і Білорусі

Росія і Білорусь займають особливе місце в інтеграційних процесах в рамках СНД. При формуванні російсько-білоруського союзу сторони заявили про об'єднання двох країн в Союзну державу. Об'єктивними передумовами інтеграції двох країн є геополітичні, економічні та історичні фактори. Росію і Білорусь можна характеризувати як різномасштабні і різнопланові економічні суб'єкти світового господарства, які мають свої національні пріоритети. Але вони відчують спільні реальні загрози їх внутрішньому розвитку, подолання яких, як свідчить світова практика, може бути успішно вирішено в рамках інтеграційного об'єднання.

Підписанням 21 лютого 1995 р. у Мінську Договору про дружбу, добросусідство і співробітництво терміном на десять років президенти Республіки Білорусь і Російської Федерації відкрили першу сторінку міждержавної інтеграції в їх пострадянській історії. 2 квітня 1996 р. у Москві було підписано Договір про створення Співтовариства Білорусі і Росії з метою об'єднання матеріального й інтелектуального потенціалів двох держав для підйому економіки, створення рівних умов для підвищення рівня життя народів та духовного розвитку особистості. Була задекларована готовність створити єдиний економічний простір зі спільним ринком і вільним пересуванням товарів, послуг, капіталів та робочої сили. Сторони погодились створити єдину нормативно-правову базу для усунення міждержавних бар'єрів і обмежень у здійсненні рівних можливостей для вільної економічної діяльності, завершити створення спільного митного простору з об'єднаною службою управління, уніфікувати грошово-кредитні та бюджетні системи для створення умов щодо впровадження єдиної валюти [4].

Соціальні завдання Союзу передбачають головним чином, уніфікацію систем соціального захисту населення двох країн, сприяння розвитку освіти, взаємозбагачення культур, здійснення рівних умов збереження і розвитку етнічної, культурної та мовної самобутності народів. Передбачається забезпечення рівних прав громадян Росії і Білорусі в отриманні освіти, у працевлаштуванні та оплаті праці, придбанні майна у власність, володінні, користуванні та розпорядженні ним, а також запровадження єдиних стандартів соціального захисту, вирівнювання умов пенсійного забезпечення, призначення допомоги та пільг для ветеранів війни та праці, інвалідів і малозабезпечених сімей.

Ключове місце в економічній стратегії Союзу відводиться забезпеченню динамічного економічного розвитку держав-учасників, формуванню єдиного економічного простору, створенню рівних умов господарювання, у тому числі для вільної конкуренції і гарантій діяльності господарюючих суб'єктів на території Союзу, створенню та розвитку спільної інфраструктури (зокрема об'єднанню транспортної й енергетичної систем та систем зв'язку, формуванню єдиного науково-технологічного та інформаційного простору). В економічній стратегії Союзу декларується необхідність розробки і реалізації узгодженої програми проведення

ринкових реформ з урахуванням особливостей економічного розвитку кожної держави-учасниці Союзу. З метою ефективного використання економічного потенціалу двох країн передбачається узгодження структурної політики, створення умов для діяльності спільних транснаціональних компаній тощо.

У фінансовій сфері має відбутись уніфікація грошово-кредитних, бюджетних і податкових систем, створення необхідних умов для впровадження єдиної валюти. У торговельно-економічній сфері наголос робиться на розвитку взаємної торгівлі, формуванні єдиної митної території, використанні у відносинах з третіми країнами однакового режиму торгівлі, спільних митних тарифів, заходів нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі. Фактично в рамках Союзу планується створення митного союзу двох країн.

Установчі документи Союзу не внесли принципів змін до державного устрою Росії і Білорусі, оскільки кожна країна зберігає свій державний суверенітет, незалежність та територіальну цілісність, конституцію, державний прапор, герб та інші атрибути державності [4].

Інтеграційні процеси в рамках об'єднання характеризуються непослідовністю та неконкретністю, зокрема, через протидію з боку певної впливової частини правлячої еліти Росії. На етапі розвитку Союзу стала також виразно виявлятися різниця у підходах до регулювання соціально-економічних та політичних процесів у кожній з держав-учасниць, що не тільки відсувало строки досягнення, але й ставило під сумнів здійснення задекларованих цілей Союзу. Аналіз становлення Росії і Білорусі як незалежних держав показав, що в рамках розвитку Союзу багато негативних факторів переважували інтеграційні зусилля обох країн і працювали на розходження їх економік, фінансових систем, законодавств та гальмували розвиток господарських зв'язків.

Підписаний 8 грудня 1999 р. Договір про створення Союзної держави має як додаток Програму дій Республіки Білорусь і РФ з реалізації його положень. Програма розкриває етапи створення Союзної держави, їх зміст і терміни реалізації конкретних завдань взаємодії [4, с. 71].

У Договорі вперше було виділено як пріоритетну стратегічну мету на етапі створення Союзної держави побудову єдиного економічного простору для забезпечення соціально-економічного розвитку на основі

об'єднання матеріального й інтелектуального потенціалів держав-учасниць та використання ринкових механізмів функціонування економіки. Держави-учасниці зобов'язались проводити тісно узгоджену політику в міжнародних справах, у сфері оборони, безпеки і боротьби зі злочинністю, в соціальній та культурній областях, тобто виконувати всі функції, притаманні найбільш розвиненому типу інтеграційного об'єднання.

Етап інституціонального оформлення інтеграції Росії і Білорусі передбачає створення саме нової держави, а не якісь складні перехідні форми інтеграції і поглиблення демократичних перетворень. Договір враховує європейські стандарти інтеграції, забезпечений конкретним планом дій з прискорення економічних реформ і спрямовує обидві країни у чітко визначені рамки діяльності.

Принципи створення інтеграційного об'єднання ОДЕР-ГУАМ

Організація за демократію та економічний розвиток – ГУАМ є міжнародною структурою на просторі ЦСЄ, яка об'єднує держави незалежного і європейського устремління, захищає права людини, обстоює міжнародний статус-кво держав регіону, зокрема територіальну цілісність та недоторканість міжнародно визнаних кордонів відповідно до норм міжнародного права, Статуту ООН, Гельсінського акту та резолюцій Ради Безпеки ООН.

Створення ГУАМ було запропоновано у 1993 р. у Брюсселі на міжнародній конференції за участю колишніх республік СРСР. Зацікавлені учасники домовилися про співробітництво в рамках виконання програми ЄС щодо розвитку транспортного коридору із Європи через Чорне море, Кавказ, Каспійське море до Центральної Азії. Це було частиною більш масштабного проєкту відродження Великого шовкового шляху. У 1996 р. була підписана тристороння азербайджансько-грузинсько-українська угода щодо створення Транскавказького транспортного коридору. На саміті у Страсбурзі 40 жовтня 1997 р. президенти чотирьох держав (Грузії, України, Азербайджану, Молдови) підписали угоду про створення ГУАМ, в основу якої було закладено ідею співпраці в політичній, військовій та економічній сферах. У спільному комюніке наголошувалось на необхідності розвитку чотиристороннього співробітництва для зміцнення стабільності та безпеки в Європі на основі принципів поваги суверенітету,

територіальної цілісності, непорушності кордонів держав, демократії, верховенства закону і поваги прав людини.

До спільних завдань країни об'єднання додали участь у миротворчих процесах, активну співпрацю з НАТО в рамках програми «Партнерство заради миру», створення спільного батальйону з підрозділів збройних сил країн ГУАМ. Об'єднання поступово набуло рис міжнародної організації, яка відіграє інтегративну роль у Каспійсько-Чорноморському регіоні. Головні напрями співробітництва країни ГУАМ закріпили у спільній декларації, яка була підписана у Вашингтоні у січні 1999 р. [2; 3].

Під час ювілейного Вашингтонського саміту держав учасниць і держав-партнерів НАТО 24 квітня 1999 р. до ГУАМ приєднався Узбекистан. ГУАМ набув абревіатури ГУУАМ. Але Узбекистан зайняв вичікувальну позицію, мотивуючи це неготовністю до виконання висунутих завдань об'єднання, а також його низькою ефективністю. 13 червня 2002 р. МЗС Узбекистану «з огляду на нераціональність свого подальшого перебування» заявимо про вихід країни з об'єднання [2]. Це рішення в значній мірі було прийнято під тиском Росії, яка ставила перед собою ціль закріпити країни регіону у сфері свого економічного і політичного впливу, зокрема в рамках Договору про колективну безпеку.

Практика співпраці країн ГУАМ довела ефективність механізму багатосторонніх консультацій, покладеного в основу організаційної структури об'єднання. Країни уклали Ялтинську хартію, Конвенцію учасниць ГУАМ про взаємне надання допомоги з консульських питань, узгодили питання, пов'язані з розвитком, функціонуванням і забезпеченням безпеки інфраструктури транспортних комунікацій, що проходять територією ГУАМ.

Політична взаємодія держав – членів ГУАМ зосереджена на виробленні конкретних рішень і пропозицій щодо виконання завдань та обов'язків у рамках ООН, ОБСЄ та інших міжнародних структур. Як приклад, можна навести спільну роботу над проектом Резолюції Генеральної Асамблеї ООН (шістдесят друга сесія) «Затяжні конфлікти на території ГУАМ та їх наслідки для міжнародного миру, безпеки і розвитку» («Protracted conflicts in the GUAM area and their implications for international peace, security and development») [5].

Країни – учасники об'єднання опікуються питаннями запобігання й подолання наслідків природних і техногенних катастроф, ініціюють розробку спільних з міжнародними партнерами проектів. Предметом постійної уваги учасників ГУАМ є питання енергетичної безпеки, зокрема, надійне забезпечення паливно-енергетичними ресурсами (нафтою та природним газом).

В рамках «Східного партнерства» країни ГУАМ координують дії за проектами «Інтегроване управління кордонами», а також «Запобігання, готовність і реагування на природні і техногенні катастрофи». Відповідно до засад двостороннього партнерства реалізується «План дій ГУАМ з активізації галузевого співробітництва», прийнятий 29 вересня 2011 р., а також заходи щодо сприяння торгівлі і транспорту, упорядкування прикордонного та митного контролю, посилення боротьби з тероризмом і організованою злочинністю та розповсюдженням наркотиків. Досягнуто певних успіхів у співпраці в правоохоронній та антитерористичній сферах, у створенні захищених каналів зв'язку, боротьбі з відмиванням грошей та корупцією тощо. Надається сприяння співробітництву в інших напрямках, зокрема, у сфері туризму [5].

Триває організаційна робота щодо вдосконалення діяльності ОДЕР-ГУАМ. У 2002 р. було підписано Декларацію про загальні зусилля щодо забезпечення стабільності і безпеки в регіоні, Положення про Раду міністрів закордонних справ, Рішення про статус спостерігача діяльності ГУАМ. У 2011 р. було прийняте рішення про розробку програм діяльності Комітетів Парламентської Асамблеї ГУАМ, що сприятиме ефективній співпраці держав-членів з парламентськими структурами інших міжнародних організацій, зокрема, з Балтійською Асамблеєю та Парламентською Асамблеєю Бенілюкс.

У вересні 2014 р. у Секретаріаті ГУАМ у Києві відбулось чергове 31 засідання Ради національних координаторів ГУАМ, на якому розглянуто проблеми безпеки і стабільності в регіоні.

Стан і перспективи розвитку Союзної держави Росії і Білорусі

Особливості сучасної геополітичної і гео економічної ситуації на пострадянському просторі визначають специфічний зміст стану соціально-політичної трансформації як безпосередньо Росії і Білорусі, так і їх

міждержавного об'єднання. Розрив господарських зв'язків колись єдиного народногосподарського комплексу після утворення нових незалежних держав на теренах колишнього Радянського Союзу вимагав від їх правлячих еліт продекларувати визнання необхідності координації економічної політики на пострадянському просторі як ключової умови виживання нових державних утворень в умовах фактичної дезінтеграції.. Опинившись у повній міжнародній ізоляції, керівництво Білорусі в умовах політичного, енергетичного та економічного тиску з боку РФ було змушено заради збереження власного авторитарного режиму погодитись на російські інтеграційні проекти. Фактично Росія примусила Білорусь реінтегруватися в Євразійський та Митний союз

Договір про створення Союзної держави Білорусі і Росії визначає стратегію невідкладних дій у цьому напрямку, закріплює нове концептуальне і стратегічне положення щодо створення союзних органів державної влади та управління, яким Росія і Білорусь делегують широкі повноваження в соціально-економічній сфері, у сферах зовнішньої політики, забезпечення оборони та безпеки, сприяє об'єднанню зусиль двох країн і народів для ефективної відповіді на виклики ХХІ ст. [4, с.70].

Паралельно з утворенням союзної держави Росія і Білорусь реалізують проект євразійської економічної інтеграції, початок якому було покладено у 2010 р. Проект має деякі позитивні результати. Одним із важливих показників є те, що Росія, Білорусь і Казахстан, які створили Митний союз, продемонстрували випереджаючі темпи росту взаємного товарообігу у порівнянні з загальними темпами своєї зовнішньої торгівлі (зростання за 2010-2012 рр. на 45% і на 36% відповідно). Слід вказати також, що структура взаємного товарообігу у ці роки була більш якісною, ніж структура їх торгівлі з іншими країнами. Так, за даними Євразійської економічної комісії, на паливно-енергетичні товари у взаємній торгівлі членів МС у ці роки припадало близько 37% у порівнянні з 72% у загальному обсязі їх зовнішньої торгівлі, а частка машин і обладнання перевищила 20% [6].

Поки що процеси співробітництва між членами МС не мають всеосяжного характеру і не призвели до створення крупних багатосторонніх торгово-промислових комплексів, які здатні успішно протистояти у конкурентній боротьбі закордонним ТНК. Залишаються

обмеженими їх досягнення у створенні спільними зусиллями сучасних науково-технічних розробок і технологій. Позитивні надбання у розвитку машинобудівного комплексу має РБ, але без рішучого зрушення у цьому напрямі Росії, як найбільш вагової в економічному плані держави-учасниці інтеграції, країнам МС не вдасться домогтися структурної перебудови їх національних економік і забезпечити відхід від нині діючої загальної моделі паливно-сировинного розвитку. А це означає подальше їх відставання і неможливість перспективного розвитку у глобальній системі світового господарства і відповідній соціально-політичній трансформації.

Аналіз заяв і дій керівництва РБ говорить про те, що білоруська сторона на даному історичному етапі зробила геополітичний крок в напрямі євразійської інтеграції в першу чергу завдяки тому, що РФ витрачає значно більші ресурси, ніж ЄС у конкуренції за вплив на регіон Східної Європи. Так, зокрема, субсидії Росії Білорусі дорівнюють близько 10 млрд. дол. на рік тільки за рахунок низьких цін на енергоресурси. Водночас ЄС виділив на підтримку шістьох країн – учасниць «Східного партнерства» приблизно 600 млн. євро [6].

Можна прогнозувати, що поки ЄС не вийде з кризи і не зможе виділяти відповідні інвестиційні ресурси, у нього не буде ефективної стратегії впливу на Білорусь. В той же час РБ не відмовляється від торговельно-економічного співробітництва з ЄС, який є її другим за вагомістю партнером після РФ. Керівництво РБ вважає, що робити вибір між Сходом і Заходом для Білорусі є неприйнятним рішенням.

Розвиток науково-технічної сфери як перспективна база соціально-політичної трансформації об'єднання Росії і Білорусі

Головним зовнішньоекономічним завданням двох країн в умовах створення Союзної держави є всебічне стимулювання можливостей підвищення національної конкурентоспроможності Росії і Білорусі, адаптації їх зовнішньоторгових операторів до норм і правил глобального ринку, щоб у перспективі якісно змінити сучасний так званий периферійний тип участі двох країн у світогосподарських зв'язках. Для Росії і Білорусі розвиток реального сектору економіки є єдиним шляхом зміцнення своїх позицій у світовому господарстві. Пріоритетне значення у формуванні науково-технічної і промислової політики в рамках Союзної

держави має набути стратегія інноваційного розвитку як єдино можливої форми економічного прогресу в умовах глобалізації [7, 8].

В Росії збереглося ще досить велике наукове середовище, яке за чисельністю займає одне з перших місць у світі. Але Росія фактично є єдиною країною у світі, де кількість вчених скорочується: у порівнянні з СРСР чисельність науковців зменшилась у два з половиною рази при близько двадцятиразовому скороченні асигнувань на НДДКР. Різко впало значення наукового співтовариства в економіці. За часткою зайнятих у науці до загальної чисельності працюючих Росія опинилась у другій десятці країн світу. За рівнем витрат на науку РФ знаходиться на рівні країн, що розвиваються. У провідних країн Заходу витрати на НДДКР дорівнюють 2-3% ВВП (США – 2,7%, Німеччині – 2,9%, Японії – 3,5%, Швеції – 3,6%, Ізраїлю – 4,2% навіть Китаю – 1,7% ВВП). Витрати РФ на НДДКР дорівнюють близько 1% ВВП, а витрати РАН (де зосереджена фундаментальна наука) – 0,1% ВВП [7; 8].

Посилання на економічну кризу не виправдовує скорочення витрат на НДДКР, тому що всі провідні економічно розвинені країни світу роблять навпаки: саме під час кризи вони збільшують вкладення в науку і створюють податкові пільги для витрат на НДДКР. У РФ держава відмовилась від фінансування значної частки фундаментальної науки, покладаючись на бізнес, як це було свого часу з прикладною наукою. Але при цьому не були створені стимулюючі умови для участі бізнесу у підтримці наукових досліджень і розвитку інноваційних структур.

Не зважаючи на таку ситуацію РАН займає перше місце серед наукових організацій світового рівня за цитованістю статей в галузях фізики, хімії і науках про Землю, друге місце - з матеріалознавства та математики, незважаючи на те, що за рівнем витрат на одного наукового дослідника Росія втричі відстає від середньосвітового показника. Але частка Росії на світовому ринку високотехнологічної продукції не піднімається вище десятих відсотка. Основна проблема полягає в практично повній ліквідації галузевої і заводської прикладної науки внаслідок приватизації промислових підприємств у 1990-і рр. Як результат дезінтеграції науково-виробничих об'єднань КБ, НДІ та проектні інститути, що входили до їх складу, втратили джерела фінансування і фактично перестали функціонувати. Приватизовані машинобудівні

підприємства не змогли забезпечити виробництво технологічно складної продукції і були перепрофільовані. Як результат різко впав запит на інновації з боку російської промисловості, та пропозиції з боку прикладної науки. У Білорусі ситуація з науко-технічним комплексом краща, але обсяги білоруської науки на порядок менші, ніж російської [7; 8].

На наш погляд, без створення бази для інноваційного розвитку економіки обох держав, без прискорення НТП говорити про серйозні перспективи Союзу не має підстав. Місію відродження науково-технічного потенціалу Росії може виконати тільки РАН у співпраці з НАН Білорусі. Це може бути здійснено у формах, які відповідають механізмам ринкової економіки. Міжнародний досвід успішної інноваційної діяльності свідчить, що її можна організувати лише у сприятливому для науково-технічної творчості середовищі. В Росії таке середовище найбільше підтримується інститутами РАН. Сюди доцільно направляти державні ресурси, які виділяються для стимулювання інноваційної діяльності. Успішно працюючі десятки років російські наукогради, які концентрують науково-дослідний потенціал світового рівня, є місцем для створення потужних інноваційних інкубаторів. Слід також зазначити, що такі центри є середовищем для подальшого розвитку громадянського суспільства в Росії та її позитивної соціально-політичної трансформації [7].

На перспективи інтеграційного об'єднання Росії і Білорусі впливає також те, що пострадянська Росія стрімко втрачає свою російську ідентичність (і в ідеологічному, і в демографічному сенсі). Дерусифікація та ісламізація російської столиці, як і багатьох інших великих міст РФ тільки посилюється. Так, у Москві у 2007 р., за оцінками Інституту етнології і антропології РАН, етнічних росіян (русских) залишилося 31% від населення мегаполісу (що значно менше порівняно з кількістю мусульман) [9, с. 116].

Інтеграційне об'єднання Російської Федерації і Республіки Білорусь знаходиться у стані суперечливої соціально-політичної трансформації, стикаючись з перепонами, пов'язаними з неоднозначними факторами геополітичного, економічного, соціального і демографічного характеру. На сьогоднішній день гальмівним фактором є також різнопланові економічні моделі розвитку обох держав: в Росії – ліберально-ринкова, а в Білорусі – централізовано-державна. Світові тенденції глобалізації і регіоналізації, які

набирають силу, не залишають російсько-білоруському союзу достатнього часу, щоб адекватно і без втрат реагувати на сучасні геоекономічні, геополітичні і військово-стратегічні реалії.

Стан і перспективи розвитку регіонального інтеграційного об'єднання ОДЕР-ГУАМ

Співпраця делегацій країн ГУАМ в рамках міжнародних організацій, зокрема ООН та ОБСЄ, на постійній основі сприяє ефективній координації індивідуальних позицій та реалізації національних інтересів. Держави ГУАМ зацікавлені у всебічному розвитку співробітництва з іншими країнами та міждержавними організаціями для підвищення інтересу до діяльності ГУАМ, сприяння досягненню цілей та принципів, викладених у Ялтинській Хартії ГУАМ, ухваленої 7 червня 2001 р.

Ефективним напрямком економічного співробітництва країн ГУАМ є розвиток інвестиційної діяльності, створення спільних підприємств в галузі машинобудування, енергетики та транспорту.

Аналізуючи подальші перспективи об'єднання ОДЕР-ГУАМ, слід відмітити, що організація поки що має досить невизначений стан. Починаючи з 2001 р. інтеграційні процеси дещо активізувалися, відбувається процес інституалізації, було підписано низку важливих угод, зростає авторитет організації на міжнародній арені, де ГУАМ розглядається як самостійний суб'єкт міжнародних відносин. Україна, як найпотужніша держава в об'єднанні, має нести основне навантаження у зміцненні ГУАМ, використовуючи можливості організації для активного проведення своєї зовнішньої політики, розвитку співробітництва з її учасниками у різноманітних галузях, в першу чергу, у Чорноморсько-Каспійському регіоні. Майбутнє ГУАМ залежатиме від позицій США, ЄС, Росії, Туреччини, Ірану та ін. Важливим фактором є євроінтеграційний вектор зовнішньої політики кожної з країн ГУАМ.

Росія вбачає у діяльності ОДЕР-ГУАМ загрозу своїм національним інтересам і розглядає організацію як один із важелів експансії НАТО на чолі із США в Каспійсько-Чорноморському регіоні. РФ проводить активну зовнішньополітичну діяльність щодо нейтралізації геоекономічних планів ГУАМ, зокрема, здійснюючи енергопроекти в обхід України («Блакитний потік», «Північний потік», «Південний потік», «Ямал-Європа» тощо), в

яких зацікавлені провідні європейські енергетичні компанії. Особливої ваги країнам ГУАМ надають США, вбачаючи в організації протидію російським інтересам у регіоні. Американський конгрес частково фінансує організацію, зокрема США готові надавати подальшу допомогу в облаштуванні кордонів і митниць.

У діяльності ГУАМ має особливе звучання енергетична складова. В енергетичній стратегії ЄС Україна розглядається як один з основних транзитерів природного газу та нафти. На порядку денному є приєднання Об'єднаної енергетичної системи України (спільно з Молдовою) до загальноєвропейської та модернізація газотранспортної системи України зі створенням спільних стратегічних запасів природного газу в українських підземних сховищах. Але реалізація південного маршруту транспортування каспійської нафти в обхід української території (нафтопровід Баку-Джейхан) практично ліквідувала можливість здійснення проекту альтернативного нафтопостачання Одеса-Броди.

Важливими резервами розвитку економічних проектів в рамках ГУАМ є використання спільних транспортних транзитних можливостей, зокрема, співробітництво із державами Чорноморського регіону з урахуванням рекомендацій Європейської Комісії «Чорноморська взаємодія – нова регіональна ініціатива» (Black Sea Synergy – a New Regional Cooperation Initiative), що сприятиме виробленню механізмів здійсненню загальної координації та поглибленню вже існуючого рівня співпраці ГУАМ в Чорноморському регіоні. Має перспективи реалізація міждержавного економічного проекту ГУАМ «Придунайський енерготранспортний міст», який охоплює пріоритети регіонального співробітництва у Балтійсько-Чорноморсько-Каспійському регіоні.

Доцільною видається також розробка перспективної стратегії подальшого розвитку ОДЕР-ГУАМ, що має закріплюватись у відповідних міжнародних документах між ОДЕР-ГУАМ та ЄС, ОДЕР-ГУАМ та Центрально-Європейською ініціативою, ОДЕР-ГУАМ та Організацією Чорноморського економічного співробітництва. Має бути завершена адаптація законодавства країн ГУАМ до законодавства ЄС у сфері енергетики, що забезпечить створення конкурентних енергетичних ринків, умов для надійного постачання енергоносіїв та розвитку економік держав ОДЕР-ГУАМ.

Реалії сьогодення свідчать, що від співробітництва у складі ГУАМ Україна дотепер фактично не має економічної вигоди. Учасники об'єднання поки що є слабкими економічними партнерами. Економіка цих держав значною мірою залежить від зовнішньої допомоги. Жодна з країн учасниць не має великого впливу в міжнародних фінансових структурах. Останнім часом позитивні зрушення в напрямку модернізації демонструє Азербайджан, спираючись на свої нафтогазові прибутки. Але Україна практично не може розраховувати на інвестиції з країн ГУАМ, товарообіг із ними становить близько 2% від їхнього зовнішньоторговельного обороту [7, 8]. Водночас Росія втрачає позиції основного торговельного партнера країн ОДЕР-ГУАМ. Наприклад, найбільшим торговим партнером Грузії є Туреччина, торговельний оборот з нею у 2013 р. дорівнював 1,52 млрд. доларів США, а другим – Азербайджан, торговельний оборот з яким у 2013 р. склав 1,34 млрд. доларів США. У тому ж році Україна була третім торговим партнером Грузії з обсягом обороту у 795,1 млн. доларів США, а РФ - тільки четвертим з обсягом обороту у 779,6 млн. доларів США. Водночас зростає торговий оборот Грузії з державами ЄС, який у 2013 р. склав 2,87 млрд. дол. США, що дорівнює 27% зовнішньоторговельного обороту країни [10].

Важливу роль у соціально-політичній трансформації кожної з країн ГУАМ має відігравати прогресивна науково-технічна політика. Особливо це стосується України як головної держави у цьому об'єднанні. Модернізація України вимагає ефективного використання вітчизняної науки і техніки для вирішення соціальних, економічних, культурних та інших проблем суспільства. Держава має здійснити низку заходів щодо суттєвої активізації науково-технічної діяльності. Міжнародний досвід щодо модернізації, пристосованої до реалій української економіки, говорить про необхідність розробки наукомісткої економічної продукції. Необхідно створити дієвий механізм швидкого впровадження новітніх технологій на базі сучасної інноваційної інфраструктури, забезпечити зростання науково-технічного потенціалу та наукомісткого виробництва.

Значні труднощі на шляху взаємодії держав ОДЕР-ГУАМ полягають не тільки в економічній слабкості партнерів, а й у геостратегічній перспективі: з виходом Узбекистану в 2005 р. об'єднання стало по суті європейським. Провідна роль в об'єднанні належить Україні і на неї

покладаються певні надії. Україні потрібно суттєво поліпшити свій політичний, економічний і військовий стан (зокрема найскоріше вирішити питання територіальної цілісності та військового протистояння з РФ), набути можливостей сприяти інтеграції країн ГУАМ-ОДЕР у європейські економічні і політичні структури в рамках підписаних країнами угод про асоціацію з ЄС, посилити власний регіональний вплив, розширити перспективні експортні ринки в рамках системи співробітництва з країнами Чорноморсько-Каспійського регіону. Перспективним і важливим є співробітництво в гуманітарній сфері, зокрема в рамках Угоди про співробітництво в галузі освіти, Протоколу про співробітництво між академіями наук країн-учасниць ГУАМ в галузі науки і техніки.

Висновки.

1. Інтеграційні об'єднання Росії і Білорусі та ОДЕР-ГУАМ мають різний інтеграційний рівень та протилежні геополітичні цілі і є прикладом боротьби між РФ і США за домінування на пострадянському просторі. Досвід їх розбудови говорить про суперечливий характер їх створення, функціонування та перспективи.

2. Життєздатність російсько-білоруського об'єднання в першу чергу залежить від стратегічного забезпечення політичної і економічної безпеки РБ і РФ у все більш глобалізованому світі. Наявність таких спільних для Росії і Білорусі структур, як Митний Союз, Євразійський Союз, дає змогу вирішувати економічні питання в більш широкому обсязі ніж у двосторонньому форматі, що значною мірою зменшує привабливість цього інтеграційного об'єднання і не сприяє прискоренню процесу створення уніфікованої держави, в якій роль Білорусі буде знівельовано.

3. Невизначеність перспектив інноваційного розвитку РФ, відсутність випереджаючого розвитку науково-технічної сфери країни не сприяють позитивній соціально-політичній трансформації держави і не забезпечують привабливих стимулів для інтеграції Білорусі та Росії.

4. Перспективи розвитку ОДЕР-ГУАМ залежать від успішності соціально-політичної трансформації України як головної держави об'єднання, зростання її економічного потенціалу, зокрема, науково-технічного та військового, а також подальшої актуальності євро-азійських енерго-транспортних проєктів, з урахуванням підписання угод про асоціацію з ЄС країн-учасниць, а також фінансової допомоги з боку США.

Використані джерела та література:

1. Пахомов Ю.М. Національні економіки в глобальному конкурентному середовищі / Ю.М.Пахомов та ін. – К. : Україна. 1997. – 237 с.
2. Чекаленко Л.Д. Зовнішня політика України (від давніх часів до наших днів): Підручник для студентів вищих навч. закл. 2 вид. / Л.Д.Чекаленко – К. : Кондор, 2011. – 290 с.
3. Світові інтеграційні процеси в умовах трансформації міжнародних систем. Навчальний посібник. – К. : ДА України при МЗС України., 2013. – 624 с.
4. Годин Ю.Ф. Россия и Белоруссия на пути к единению. Проблемы экономической безопасности союзного государства / Ю.Ф.Годин. – М. : Междунар. отношения, 2001. – 304 с.
5. Ирхин А.А. Геополитические циклы Евразии и национальные интересы Украины / А.А. Ирхин. – Севастополь : Рибэст, 2011. – 294 с.
6. Чуфрин Г. Достижения и проблемы евразийской интеграции / Г. Чуфрин // Россия и новые государства Евразии, Вып.IV (XXI). – М. : ИМЭМО РАН, 2013. – С. 5–17.
7. Инновационное направление современных международных отношений / А.В.Бирюков, Е.С.Зиновьева, А.В.Крутских и др. – М. : Аспект Пресс, 2010. – 295 с.
8. Васильев О.А. Міжнародне співробітництво в інноваційно-технологічній сфері в контексті подолання економічної кризи / О.А. Васильев: [антологія творчих досягнень]. – Вып. 6. – К. : ІСЕМВ НАН України, 2012. – С. 86–91.
9. Піляєв І. Шляхи модернізації взаємовідносин «громадянин – суспільство – держава» у сфері національної політики: порівняльний аналіз України, Росії і посткомуністичних країн ЄС. / І. Піляєв // Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції, 12 грудня 2013 р. Національний інститут стратегічних досліджень. – Київ. : НІСД, 2014. – С.114–119.
10. Внешняя торговля Грузии в 2013 г. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.civil.ge/rus/article.php?id=25614>.

УДК 321.02 (477)

Рудич Ф.М.

ВЛАДА В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ ЯК СУЧАСНЕ СУСПІЛЬНЕ ЯВИЩЕ

У статті розглядається одна із актуальних проблем політичної науки – влада в незалежній Україні як сучасне суспільне явище. Аналізуються питання ієрархії гілок влади, механізм стимування і протидії, наукових засад державного управління в Україні.

Ключові слова: *влада, політична система, морально-етичні засади влади.*

Рудич Ф.М. Исследование власти в Украине как системного общественного явления.

В статье рассматривается одна из актуальных проблем политической науки – власть в независимой Украине как современное общественное явление. Анализируются вопросы иерархиветок власти, механизмы сдерживания и противодействия, научных основ государственного управления в Украине.

Ключевые слова: *власть, политическая система, морально-этические основы власти.*

Rudich F. Study of power system in Ukraine as public phenomenon.